

SLOBODNO VRIJEME I UKLJUČIVANJE MALOLJETNIH DELINKVENATA U MAKROSOCIJALNE GRUPE NAKON ZAVODSKOG TRETMANA*)

Bašić Josipa

UDK: 376.56

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni rad

S a ž e t a k

U okviru projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske«, čiji je nosilac Fakultet za defektologiju, izrađeno je niz parcijalnih tema od kojih je ovaj rad namijenjen iznalaženju relacija: povezanosti načina i sadržaja slobodnog vremena, koji su sastavni dio zavodskog tretmana i korištenja slobodnog vremena u posttretmanskome periodu.

Na uzorku od 628 ispitanika koji su bili otpušteni iz odgojnih zavoda i odgojno-popravnih domova SR Hrvatske u periodu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 197. najprije se pokušalo utvrditi sudjelovanje maloljetnika u pojedinim sadržajima slobodnog vremena koje se organizira u zavodskom tretmanu kao i u posttretmanskome razdoblju.

Dobiveni podaci obrađeni su po programu CONTAB u Sveučilišnome računskom centru u Zagrebu.

Područje slobodnog vremena u tretmanu gledano općenito pokriva se različitim sadržajima (literarno, dramsko, folklorno, sportsko, filmsko-tehničko, radne akcije, neke druge aktivnosti), iz kojih izostaje oko 26% maloljetnika. Angažiranost maloljetnika nekim sadržajima slobodnog vremena izvan odgojnih ustanova za vrijeme tretmana izuzetno je mala i javlja se vrlo rijetko (oko 14%). Od najvećeg interesa za maloljetnike u toku tretmana je organizovanost sportskih aktivnosti. Slobodno vrijeme u postpenalnemu razdoblju, promatrano kroz pripadnost: omladinskim organizacijama, članstvu u SKJ, kulturno-umjetničkim društvima, sportskim organizacijama, te drugim aktivnostima, takva je da se može ustvrditi slaba uključenost otpuštenih maloljetnika u navedene aktivnosti slobodnog vremena. Događa se da je u postupku često manje ispitanika uključeno u aktivnosti slobodnog vremena, premda se u toku tretmana tim ili sličnim aktivnostima organizirano bave.

Iz podataka o relativno slaboj organiziranosti (načinu i sadržajima) slobodnog vremena u tretmanu i poslije tretmana, jasno je da je povezanost tih područja mala, odnosno beznačajna. Iako je logično pretpostaviti da izolirani segment tretmana nije jedina determinanta uspješnosti uključivanja maloljetnika u neke makrosocijalne grupe u slobodnom vremenu, ipak se očekivala veća povezanost promatranih segmenata. Potrebno je stoga proširiti ispitivanja na još neke segmente koji bi dali u sklopu već istraženog fenomena veći doprinos promatranju veza između provođenja slobodnog vremena u tretmanu i nakon zavodskog tretmana.

*) Ovaj rad dio je istraživačkog projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske«, koji provodi Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

Najveći broj radova u kojima se razmatra problematika slobodnog vremena maloljetnih delinkvenata usmjeren je na izučavanje etiologije i prevencije slobodnog vremena na pojavu i širenje maloljetničke delinkvencije. Međutim, u ovom radu polazi se od utjecaja organiziranog slobodnog vremena u toku procesa odgoja i preodgoja na integraciju maloljetnika u posttretmanskome periodu uključivanjem maloljetnika u makrosocijalne grupe.

Poznato je da se u toku tretmana daje veliko značenje općem i stručnom obrazovanju maloljetnika i da se s tog aspekta često određuje uspješnost zavodskog tretmana. Međutim, postoje i druga, ne manje značajna područja odgojnog djelovanja koja također pridonose uspješnom uključivanju maloljetnika u socijalni prostor u posttretmanskome periodu.

Iz činjenice da su maloljetni delinkventi u većoj mjeri nego tzv. normalna omladina, lišeni organiziranih utjecaja, da je time oslabljen proces njihova odgoja i preodgoja, te da su prepušteni djelovanju raznih faktora u slobodnom vremenu, nameće se potreba organiziranja slobodnog vremena u toku zavodskog tretmana. Kada se kaže da treba organizirati slobodno vrijeme prije svega se misli da treba osigurati određene objektivne i subjektivne pretpostavke za korištenje slobodnog vremena na takav način da je ono ispunjeno kvalitetnim aktivnostima i sadržajima koji će umnogome proširiti spoznajnu komponentu maloljetnika, pomoći razvoju moralnih, estetskih i drugih pozitivnih vrijednosti, omogućiti stvaralaštvo mladih, zadovoljiti osnovne potrebe za igrom, zabavom, odmorom, rekreacijom i sl. Prema navedenom tumačenju, slobod-

ne aktivnosti organizirane u slobodnom vremenu predstavljaju jako sredstvo socijalizacije mlade ličnosti, jer uz dobrovoljnost i demokratičnost one značajno pridonose razvoju i njegovanju humanosti i solidarnosti, drugarskom ophođenju, razvoju osjećaja pripadnosti društvu i osjećaju vlastite vrijednosti. To je naročito važno s aspekta socijalne integracije i afirmacije, naročito maloljetne osobe nakon otpusta iz odgojnog zavoda. Kada se pridoda da bavljenje slobodnim aktivnostima proizilazi iz vlastitog izbora, moglo bi se pretpostaviti da je katkada utjecaj koji iz toga proizilazi jači od onih utjecaja koji proizilaze iz unaprijed planiranih, namjernih obaveza. Aktivnosti kojima se maloljetni delinkventi bave u organiziranom slobodnom vremenu (bez obzira da li je to u procesu zavodskog tretmana ili ne) moraju biti usmjerene u dva pravca: da slobodno vrijeme služi kao faktor odgoja i preodgoja, ali isto tako i kao važan faktor za osposobljavanje maloljetnika za kulturno korišćenje slobodnog vremena. I u članu 134. ZIKIPS (1974) naznačena je potreba za organiziranjem slobodnog vremena osuđenih osoba »radi sticanja pozitivnih navika, za racionalno korišćenje slobodnog vremena po puštanju na slobodu«. Ili, kako se plastično objašnjava uloga organiziranog slobodnog vremena u toku penalnog perioda (Đukić, 1977.), kao »preventiva od ekscesa« ili »postpenalna preventiva«.

2. CILJ, HIPOTEZE I METODE RADA

Iako smo svjesni da djelovanjem samo na određene sfere maloljetnikova života ne osiguravamo veću uspješnost socijalne integracije, jer na po-

javu poremećaja u ponašanju djeluju različiti faktori, faktori koji imaju svoj utjecaj na cjelokupnost odgoja i predgoja, odnosno postepenalni period, ipak bi veći i svestraniji (iako parcijalni) uvid u načine i sadržaje slobodnog vremena u toku zavodskog tretmana morao pokazati izvjesnu povezanost s korištenjem slobodnog vremena u posttretmanskome periodu.

Budući da prostor slobodnog vremena ima značajnu ulogu kako u nastanku pojave poremećaja u ponašanju maloljetnika, tako isto i na njezinu prevenciju, značajno je saznati koje su to aktivnosti (Bašić, 1978) koje maloljetnici preferiraju, za koje pokazuju veći interes (barem svojim sudjelovanjem u različitim sekcijama u zavodskom tretmanu), što stimulirati i razvijati pa da osposobimo maloljetnika za adekvatno provođenje slobodnog vremena.

Zato se kao **cilj** ovog rada postavlja pitanje pronalaženja veza između određenih varijabli organiziranja slobodnog vremena u zavodskom tretmanu i varijabli slobodnog vremena u postpenalnom periodu.

Da bi se došlo do potrebnih spoznaja o povezanosti predviđenih prostora, potrebno je, prije svega, utvrditi sudjelovanje maloljetnika u pojedinim aktivnostima slobodnog vremena kako u zavodskom tretmanu, tako i u posttretmanskome periodu. Osim toga, značajno je usmjeriti pažnju i na to da li su maloljetnici pretežno koristili svoje slobodno vrijeme organizirano u okviru zavoda ili izvan njega i u kojima aktivnostima, te da li to ima određeno značenje za posttret-

manski period. Može se **pretpostaviti** da postoji značajna povezanost između aktivnosti slobodnog vremena u zavodskom tretmanu i uključivanja maloljetnika u makrosocijalne grupe i aktivnosti slobodnog vremena nakon tretmana, te da li je stupanj veze u ovisnosti o sadržajima aktivnosti kao i način njegova provođenja.

Uzorak sačinjava 628 ispitanika obaju spolova, koji su u vremenu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1978. otpušteni iz odgojnih zavoda i odgojno-popravnih domova u SR Hrvatskoj. Ispitivanje je izvršeno u toku 1980. godine na osnovi posebno konstruiranih **upitnika**¹⁾. Za ovaj rad korištene su varijable iz područja angažiranosti maloljetnika u aktivnostima slobodnog vremena u zavodu ili izvan njega u toku zavodskog tretmana (VT — varijable tretmana) i varijable iz Upitnika varijabli efikasnosti (VE), a odnose se na uključivanje maloljetnika u neke makrosocijalne grupe odnosno u određene aktivnosti u slobodnom vremenu nakon tretmana.

Dobiveni **podaci obrađeni** su u SRC-u po programu CONTAB u kojem je svaka varijabla iz VT, a odnosi se na slobodno vrijeme u zavodu ili izvan njega, stavljena u vezu sa svakom varijablom iz VE, i to područja uključivanja maloljetnika u provoljenje slobodnog vremena u posttretmanskome periodu. U diskusiji rezultata koristit će se i podaci MARKTABA radi jasnije slike o učestalosti korištenja pojedinih aktivnosti slobodnog vremena kako u tretmanu, tako i poslije tretmana, jer i o stupnju angažiranosti ovisi povezanost s postpenalnim periodom.

1) Autori upitnika su: V. Kovačević, M. Mejovšek, V. Poldrugač, T. Dobrenić, S. Uzelac, R. Bujanović - Pastuović i J. Bašić.

3. DISKUSIJA REZULTATA

Aktivnosti u koje su se mogli uključiti maloljetnici u toku zavodskog tretmana (bilo u zavodu ili iz van nje-ga) svrstane su u slijedeća područja:

- literarno, recitatorsko, dram-sko, likovno, izdavačko
- folklorno, baletno, ritmološko, pjevačko ili tamburaško
- sportsko (sportske igre)
- filmsko — tehničko
- područje angažmana u radnim akcijama, političkim seminari-ma, domskim zadrugama i
- nekih drugih aktivnosti.

Angažiranost maloljetnika je razli-čita po pojedinim područjima, što je i očekivano s obzirom na slobodu izbo-ra (mogućeg) ali i interesa i potreba maloljetnika. Dok je angažiranost po područjima općenito veća kada je slo-bodno vrijeme organizirano u ustano-vi, dotle je po područjima statistički značajno manje maloljetnika u toku tretmana slobodno vrijeme provodilo izvan ustanove-zavoda. Brojčani poka-zatelji ukazuju da u zavodu nije bilo angažirano oko 26% maloljetnika, dok je oko 86% bilo isključeno iz moguć-nosti angažiranja u slobodnim aktiv-nostima izvan zavoda. Maloljetnici su najčešće angažirani u području sport-skih aktivnosti (47%), dok bi se osta-la navedena područja mogla gotovo zanemariti jer je u njima bilo angaži-rano od 2% do 4% maloljetnika, a je-dino je literarno-dramsko-recitatorsko područje koristilo oko 14% maloljet-nika. I kod aktivnosti izvan zavoda pretežno sportsko područje, iako s iz-razito malim postotkom (7%), naroči-to kad se zna da je to područje od najvećeg interesa, a snažnog utjecaja

na promjene nekih karakteristika (Mraković, 1971) maloljetnika, snažno područje afirmacije, doživljaja vlasti-te vrijednosti u odnosu na vršnjake iz njihove sredine. Važno je spomenuti da je oko 4% maloljetnika bilo angaži-rano u radnim akcijama (Grgić — Bi-gović i dr. 1978) ili u nekim vidovima društveno-političkog obrazovanja.

Slobodno vrijeme u posttretman-skom periodu promatrano je kroz ove varijable:

- pripadnost maloljetnika pionir-skoj ili omladinskoj organiza-ciji
- članstvo u SKJ
- pripadnost kulturno-umjetničkim društvima, narodnoj tehnici, vatrogasnom društvu i sl.
- pripadnost sportskim organiza-cijama, planinarskom društvu, šahovskom klubu i sl.
- najčešći način korišćenja slo-bodnog vremena (sport, čitanje, hobi, ples, kino, gostiona, ništa i sl.).

Aktivnost ispitanika u omladinskim organizacijama nakon tretmanskog raz-doblja svedena je na oko 23% ispita-nika. Do promjena je došlo u postot-ku maloljetnika koji su i prije i nakon tretmana bili aktivni u tim organizaci-jama (7%). I dosadašnja istraživanja (vidi Jašović, 1978) uglavnom upozo-ravaju na mali postotak maloljetnih de-linkvenata u omladinskim organizacija-ma (oko 34%), dok je tzv. normalne populacije znatno više (oko 77%).

Članstvu u SKJ ispitana populaci-ja pristupa također rjeđe (7%) nego članovi »prosječne« populacije.

Pripadnost ispitanika nekim od kul-turno-umjetničkih ili sličnih društava izrazito je mala, jer jedva 7% ispita-

nika pripada takvim društvima u postpenalnom periodu, a od toga je oko 50% pristupilo tim društvima tek nakon tretmana.

Očekivalo bi se da je uključivanje u sportske organizacije, društva ili klubove znatno veće nego što se dobiva ovim ispitivanjem. Naime, bavljenje sportom u aktivnom ili pasivnom obliku jest najomiljeniji i najčešći sadržaj slobodnog vremena ove populacije maloljetnika, a u postpenalnom periodu uključuju se u te sadržaje slobodnog vremena tek u oko 22% slučajeva. Od toga ih svega 11% pristupa sportskim organizacijama i prije tretmana, a ostalih 11% samo u postpenalnom razdoblju. Procjena efikasnosti socijalne integracije u makrosocijalni prostor vrši se i uključivanjem ispitanika navedenim organizacijama, klubovima ili društvima.

U nastojanju da se odredi smjer sadržaja kojima se ispitana populacija bavi u svoje slobodno vrijeme nakon tretmana, pokušalo se varijablom SLOVRI (kako se najčešće koristi slobodno vrijeme) ocijeniti u kojem obimu se to vrijeme koristi u više pozitivnim ili negativnim sadržajima, odnosno da li se uopće uključuju i bave nekom aktivnošću. Svega 4% ispitane populacije ne radi ništa i ničim se ne bavi u svoje slobodno vrijeme nakon tretmana. To bi pak značilo da je većina uspjela organizirati svoje slobodno vrijeme (za koje znamo da može imati i negativno djelovanje). Međutim, postavlja se pitanje da li su ti sadržaji slobodnog vremena najsretnije odabrani, odnosno da li predstavljaju uključivanje ispitanika u makrosocijalne grupe koje su usmjerene više ili manje u asocijalnom pravcu? Kao

što se moglo i očekivati, angažiranost sportom (nešto manje u pasivnom obliku: posjete sportskim i kulturno-umjetničkim priredbama) nalazi se među najznačajnijim oblikom ispunjavanja slobodnog vremena (17%), naročito uz neki hobi (15%) ili dodatni rad (15%). Slijede sadržaji vezani uz više pasivne oblike zabave: gledanje televizije i praćenje kino-predstava (11%), posjeta plesu ili disko klubu (12%), te odlazak u kafić ili gostionicu (11%). Učenje i usavršavanje kao sadržaji slobodnog vremena u posttretmanskome razdoblju javljaju se u oko 9% slučajeva (vjerovatno kod onih koji su nakon otpusta iz zavoda morali nastaviti školovanje II stupnja obrazovanja). Iako je poznato (Dobrenić i Polđugač, 1974) da populacija djece i omladine s poremećajima u ponašanju pokazuje slab interes za čitanje, pogotovo »ozbiljne« literature (jer je »crna« kronika i sadržaji kriminalističkog sadržaja često u rukama ove populacije), ipak je bilo za očekivati da će više od 1% ispitane populacije svoje slobodno vrijeme koristiti čitajući zabavnu ili stručnu literaturu. Može se pretpostaviti da je provedeni tretman stavio premali naglasak na navedeno područje, jer je zaista ovaj postotak maloljetnika koji čita literaturu neobjašnjivo mali (bez obzira na poznate teškoće koje ova populacija ima u toku školovanja).

Iako je uključivanje maloljetnika u literarne, recitatorske i dramske grupe u zavodima malo ipak je veće učešće maloljetnika u tim aktivnostima nego ih se tim područjem (indirektno) bavi u posttretmanskome periodu. Zašto? Teško je dati određen odgovor bez poznavanja drugih indikatora i karakteristika maloljetnika, kao

i njegove socijalne sredine u koju se vraća nakon tretmana.

Stavljanjem u vezu navedenih varijabli slobodnog vremena iz posttretmanskog razdoblja s varijablama slobodnog vremena u tretmanu te angažiranjem maloljetnika u slobodne aktivnosti u zavodu ili izvan njega, dobiveno je 10 kontingencijskih tablica. Svega u dvije kontingencijske tablice uočena je statistički značajna povezanost, i to u slučajevima pripadnosti ispitanika sportskim organizacijama, društvima, klubovima u postpenalnom razdoblju i bavljenja slobodnim aktivnostima u zavodu za vrijeme tretmana, te oblici slobodnog vremena u posttretmanskome periodu i bavljenja slobodnim aktivnostima u zavodu za vrijeme tretmana.

Razloge za tako slabe veze, iako se mogla očekivati veća povezanost, treba tražiti u inače slaboj angažiranosti maloljetnika slobodnim aktivnostima u toku tretmana u zavodu, naročito izvan zavoda, kao i činjenici da je izolirani segment tretmana nemoguće zamisliti kao jedinu determinantu provođenja slobodnog vremena nakon tretmana, odnosno uključivanja maloljetnika u makrosocijalne grupe — kao indikator uspješnosti odgoja i predodgoja.

Značajne veze ($PR^2/DF = .03$, $Q(I/J) = .23$, $Q(J/I) = .19$)²⁾ između pripadnosti sportskim organizacijama i bavljenja nekom od aktivnosti u zavodu za vrijeme tretmana upućuju na zaključak da je samo bavljenje sportom u toku tretmana pridonijelo, između ostalog, bavljenju sportom (aktivnom ili pasivnom), odnosno da to-

me značajnije pridonosi (osim sporta) i uključenost u neke u ovom ispitivanju nediferencirane aktivnosti kao i aktivnosti u području literarno-dramsko-recitatorske sfere. Značajno je napomenuti da je gotovo podjednak postotak maloljetnika (10%, 11%) pojavljuje kao oni koji su se prije tretmana bavili sportom, a u posttretmanskome periodu to više ne rade, kao i onih koji se prije nisu bavili sportom, a sada se bave, odnosno ostaje isti broj maloljetnika koji se i prije i sada bave sportom i pristupaju mu na organiziran način (11%). Značajnije angažiranje sportom i u tretmanskome i u posttretmanskome periodu svakako bi pridonijelo uspješnoj socijalnoj integraciji maloljetnika, pa je stoga potrebno razmišljati o načinima motiviranja i okupljanja ove populacije navedenim sadržajima slobodnog vremena.

Načini na koje slobodno vrijeme ispunjava ispitana populacija u posttretmanskome razdoblju u značajnoj je vezi s oblicima (sadržajima) ($PR^2/DF = .04$, $Q(I/J) = .23$, $Q(J/I) = .20$) aktivnosti kojima su maloljetnici upražnjavali svoje slobodno vrijeme u zavodskom tretmanu. I u ovom slučaju značajan utjecaj proizilazi iz bavljenja sportom za vrijeme tretmana i poslije tretmana, ali i sa značajnim bavljenjem i drugim sadržajima u slobodnom vremenu. Slično je i s utjecajima koji proizilaze iz sudjelovanja u literarnim, dramskim, recitatorskim sekcijama te nekim drugim nedefiniranim sadržajima. Sadržaji slobodnog vremena u posttretmanskome razdoblju koje je moguće označiti kao nega-

2) Zbog prostorne ograničenosti štampani su samo navedeni pokazatelji, jer se cijele tablice nisu mogle štampati.

tivne vezuju se više s činjenicom da maloljetnici za vrijeme tretmana nisu provodili svoje slobodno vrijeme u organiziranim slobodnim aktivnostima ili su to bile nedefinirane aktivnosti.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Iz ovog malog rada čiji je cilj bio usmjeren na traženje veza između izoliranih varijabli područja slobodnog vremena maloljetnika u zavodskom tretmanu i slobodnog vremena u post-tretmanskom razdoblju teško je donositi dalekosežne zaključke bez uzimanja u obzir i nekih drugih činilaca koji nisu bili predmetom ovog rada, a što će u navedenom projektu biti si-

gurno omogućeno. Ne bi bilo opravdano tvrditi da je za ponašanje maloljetnika u njegovu slobodnom vremenu nakon tretmana odgovorno isključivo bavljenje slobodnim aktivnostima u zavodu, već prije da je moguće očekivati uključivanje maloljetnika u određene oblike i sadržaje slobodnog vremena nakon tretmana, ako je u dovoljnoj mjeri taj prostor adekvatno tretiran (što izgleda nije bilo u slučaju ovog promatranog perioda) i u samom zavodu. No, i pored najbolje organiziranog zavoda, u tom pravcu, rezultanta toga nije isključivo uspješnost socijalne integracije ispitanika u posttretmanskom razdoblju. Ostaje potreba da se promatrano područje dublje obradi i u sklopu s nekim drugim činiocima socijalne integracije maloljetnika nakon zavodskog tretmana.

LITERATURA

1. Bašić J.: Sadržaji slobodnog vremena djece i omladine s poremećajima u ponašanju prije zavodskog tretmana, Referat održan na X kolokviju o slobodnom vremenu mladih, Dubrovnik, 1978.
2. Dobreinović, T. i V. Poldrugrač: Neki društveno-moralni stavovi omladine s poremećajima u ponašanju, DDH, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1974.
3. Đukić, A.: Slobodno vrijeme i aktivnosti slobodnog vremena — faktor preodgoja osuđenih, Lepoglava, 1977.
4. Grgić-Bigović, Z., B. Hudina, K. Knežević: Maloljetni delinkventi i radne akcije, Centar društvenih djelatnosti SSOH, Zagreb, 1978.
5. Jašović, Ž.: Slobodno vrijeme i prestupničko ponašanje mladih, Naučna knjiga, Beograd, 1978.
6. Mraković, M.: Tjelesno vježbanje i delinkvencija maloljetnika, Sportska štampa, Zagreb, 1971.
7. Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija, Narodne novine, Zagreb, 1974.

RECREATIONAL AND LEISURE ACTIVITIES OF JUVENILE DELINQUENTS
AND THEIR INTEGRATION INTO MACRO-SOCIAL GROUPS AFTER
INSTITUTIONAL TREATMENT

S u m m a r y

In this study the relationship between different kinds of recreational and leisure activities organized as a part of institutional treatment and the way the free time is spent in the post-penal period is analysed. The sample consisted of 628 subjects discharged from institutions for residential treatment for children and youth with behaviour problems and from institutions for residential treatment of juvenile delinquents during the period from January, 1 1972 and December, 31 1975. The participation of minors in different recreational and leisure activities organized in the institutions as well as the way they spent their free time in the post-penal period was determined. The data were analysed by the CONTRAB program.

Recreational and leisure activities organized in institutions have different contents (literature, drama, folk dancing, sport, film and crafts, etc). 26 percents of minors do not participate in any of these activities. During institutional treatment very few minors, i.e. only about 14 percents participate in recreational and leisure activities organized outside institutions. During their treatment the minors are most interested in sport activities. The free time in the post-penal period was described by the membership in: youth organizations, the Communist Party of Yugoslavia, cultural and arts clubs, sport clubs etc. The minors discharged from institutions are very seldom members of these organizations. The percentage of subjects who had taken part in a certain organised recreational and leisure activity often decreases after their discharge.

The data obtained point to the relatively poor organization (kinds and contents) of recreational and leisure activities in the course and after treatment, and therefore, it is not surprising that their correlation is very low, i.e. not significant. Though it can be logically supposed that the isolated segment of the treatment is not the only determinant of the successful integration of the minors into certain macro-social groups in their free time, it was expected that the segments studied would be more related.

This study is a part of the project: »Evaluation of efficacy of institutional treatment of juvenile delinquents in the Socialist Republic of Croatia«, conducted by the Institute of Defectology at the Department of Defectology in Zagreb.